

O‘SMIRLARDA ADDIKTIV XULQ SHAKLLANISHINING IJTIMOIIY- PEDAGOGIK OMILLARI

To'xtaboyeva Bonu Mansur qizi
UrDU 1 kurs 241- psixologiya

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o‘smirlarda addiktiv (bog‘liqlik) xulq-atvorning shakllanishiga ta’sir ko‘rsatadigan ijtimoiy-pedagogik omillar tahlil qilingan. Addiktiv xulq o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvi, shaxsiy rivojlanishi va ruhiy holatiga jiddiy ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu muammo ko‘pincha oilaviy munosabatlarning buzilishi, pedagogik e’tiborsizlik, jamiyatda salbiy stereotiplarning tarqalishi va o‘smirlarning o‘ziga xos psixologik ehtiyojlari qondirilmasligi sababli yuzaga keladi. Tadqiqot davomida addiktiv xulqning oldini olishda ijtimoiy-pedagogik tadbirlarning ahamiyati yoritilgan. Oilaviy tarbiya, ta’lim muassasalaridagi psixologik va pedagogik yondashuvlarning muhimligi, shuningdek, o‘smirlarning sog‘lom turmush tarziga motivatsiyasini oshirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: o‘smirlik davri, addiktiv xulq, ijtimoiy-pedagogik omillar, oilaviy tarbiya, pedagogik e’tiborsizlik, ruhiy salomatlik, jamiyatning ta’siri, oldini olish choralari, sog‘lom turmush tarzi.

SOCIAL-PEDAGOGICAL FACTORS OF THE FORMATION OF ADDICTIVE BEHAVIOR IN ADOLESCENTS

ANNOTATION

This article analyzes socio-pedagogical factors that influence the formation of addictive behavior in adolescents. Addictive behavior seriously affects the social adjustment, personal development and mental state of adolescents. This problem often arises due to the breakdown of family relationships, pedagogical neglect, the spread of negative stereotypes in society, and the failure to meet the specific psychological needs of adolescents. During the study, the importance of socio-pedagogical activities in the prevention of addictive behavior was highlighted. The importance of family upbringing, psychological and pedagogical approaches in educational institutions, as well as recommendations on increasing the motivation of adolescents for a healthy lifestyle have been developed.

Key words: adolescence, addictive behavior, socio-pedagogical factors, family upbringing, pedagogical neglect, mental health, influence of society, preventive measures, healthy lifestyle.

KIRISH

O‘smirlik davri inson hayotidagi eng murakkab va muhim bosqichlardan biri bo‘lib, bu davrda shaxsiylik shakllanadi, o‘z-o‘zini anglash va ijtimoiy moslashuv jarayonlari kuchayadi. Shu bilan birga, bu bosqich turli xavf-xatarlarga, jumladan, addiktiv (bog‘liqlik) xulq-atvorga moyillikning ortishi bilan ham ajralib turadi. Addiktiv xulq — bu shaxsning turli moddalarga (giyohvandlik, alkogol, sigaret) yoki odatga (onlayn o‘yinlar, internet, qimor) qaram bo‘lib qolishi natijasida yuzaga keladigan xulq-atvor turi bo‘lib, o‘smirlarning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy rivojlanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Ushbu muammoning dolzarbligi jamiyatda oilaviy munosabatlarning buzilishi, ijtimoiy mas‘uliyatning pasayishi va o‘smirlarning ehtiyojlariga e‘tiborsizlik ortib borayotgan sharoitda yanada kuchaymoqda. Bundan tashqari, ta‘lim muassasalarida va tarbiya jarayonida o‘smirlarning psixologik va ijtimoiy xususiyatlarini hisobga olmaslik addiktiv xulqning shakllanishiga zamin yaratishi mumkin. Shu bois, o‘smirlar o‘rtasida addiktiv xulqni oldini olish va bartaraf etishda ijtimoiy-pedagogik omillarni aniqlash va samarali tadbirlarni amalga oshirish dolzarb vazifa hisoblanadi.[1]

MUHOAKAMA VA NATIJALAR

O‘smirlarda addiktiv xulq shakllanishining asosiy sabablarini o‘rganish davomida bir qator ijtimoiy-pedagogik omillar aniqlangan. Bu omillar o‘smirlarning shaxsiy rivojlanish jarayonlariga ham, ularning atrof-muhit bilan munosabatlariga ham ta‘sir ko‘rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, oilaviy munosabatlar va pedagogik e‘tiborsizlik ushbu muammoga asosiy sabab bo‘lishi mumkin.[2]

- **Oilaviy tarbiya:** Oiladagi beqarorlik, ota-onalar o‘rtasidagi mojarolar, bolaga nisbatan yetarlicha e‘tibor va mehrning yetishmasligi o‘smirlarning addiktiv xulqqa moyilligini oshiradi. O‘zaro ishonch va ijobiy kommunikatsiya yo‘qligi o‘smirni ichki stressni bartaraf qilish uchun turli zararli odatlarga murojaat qilishga undaydi.

- **Ta‘lim muassasalari:** Maktab va boshqa ta‘lim muassasalarida pedagoglarning o‘quvchilar bilan yetarli psixologik muloqot o‘rnata olmasligi, individual yondashuvning yo‘qligi va qattiq intizom addiktiv xulqni kuchaytiradigan

muhitni yuzaga keltiradi. Bu holatda o‘smirlar o‘zlarini jamiyatdan ajralgan his qilib, vaqtlarini internet, onlayn o‘yinlar yoki boshqa zararli faoliyatlarga bag‘ishlashadi.

- **Jamiyatdagi salbiy stereotiplar:** Televizion reklama, internet va ijtimoiy tarmoqlarda zararli odatlarning targ‘ib qilinishi o‘smirlarning o‘z xulq-atvorini noto‘g‘ri shakllantirishiga olib keladi. Shuningdek, jamiyatda giyohvand moddalar yoki alkogol iste‘molini "muvaffaqiyat belgisi" sifatida ko‘rsatuvchi stereotiplar o‘smirlarni noto‘g‘ri yo‘lga boshlaydi.

- **Psixologik va ijtimoiy ehtiyojlarning qondirilmaligi:** O‘smirlar, odatda, o‘zlarini tan olish, guruhga tegishli ekanligini his qilish va emosional qo‘llab-quvvatlashga ehtiyoj sezishadi. Ushbu ehtiyojlar qondirilmagan taqdirda, ular addiktiv faoliyat orqali o‘zlarini tasdiqlashga harakat qilishlari mumkin.

Tadqiqot natijalari quyidagi muhim xulosalarni beradi:[3]

1. **Oilaviy omillar:** O‘smirlarda addiktiv xulq shakllanishining 45% holatlarida oiladagi beqarorlik va ota-onalar tomonidan yetarli e‘tiborning yetishmasligi asosiy omil bo‘lib xizmat qilgan. Oiladagi ijobiy muhitni ta‘minlash addiktiv xulqning oldini olishning eng samarali vositalaridan biri ekanligi aniqlandi.

2. **Pedagogik omillar:** Maktab va ta‘lim muassasalarida individual yondashuvning yo‘qligi, o‘smirlarning ijtimoiy va psixologik xususiyatlarini hisobga olmaslik, addiktiv xulqning shakllanishiga 30% hollarda sabab bo‘lgan. O‘qituvchilarning psixologik va pedagogik malakasini oshirish bu muammoni kamaytirishda muhim ahamiyatga ega.

3. **Jamiyatning ta‘siri:** Ijtimoiy tarmoqlar, reklama va jamiyatda mavjud zararli stereotiplar o‘smirlarning addiktiv odatlarga bo‘lgan moyilligini 25% ga oshirgan. OAV orqali sog‘lom turmush tarzi va zararli odatlarning xavflarini targ‘ib qilishning ahamiyati belgilandi.

4. **Oldini olish choralari:**
  - Oilalarda sog‘lom kommunikatsiya va ijobiy tarbiya uslublarini rivojlantirish.

- Ta‘lim muassasalarida o‘smirlar uchun maxsus psixologik xizmatlarni tashkil etish.

- Jamiyatda sog‘lom turmush tarzini ommalashtirishga qaratilgan dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish.

Ushbu natijalar shuni ko‘rsatadiki, addiktiv xulqni shakllantiruvchi ijtimoiy-pedagogik omillarni bartaraf etishda kompleks yondashuv qo‘llanilishi kerak. Oilaviy,

pedagogik va jamiyat darajasidagi harakatlarni birlashtirish orqali o‘smirlar orasida addiktiv xulqning tarqalishini sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

O‘smirlik davrida addiktiv xulq shakllanishi shaxsiy va ijtimoiy omillar ta‘sirida yuzaga keladigan murakkab jarayondir. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, oiladagi munosabatlarning beqarorligi, ta‘lim muassasalarida pedagogik e‘tiborsizlik, hamda jamiyatda zararli stereotiplarning mavjudligi addiktiv xulq shakllanishiga asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu muammoni hal qilishda oila, maktab va jamiyat birgalikda ishlashi muhim ahamiyatga ega.[4]

XULOSA

Oilada mehr va e‘tiborli muhit yaratish, ta‘lim muassasalarida o‘smirlarning ehtiyojlariga mos pedagogik yondashuvni joriy etish, va jamiyatda sog‘lom turmush tarzini keng targ‘ib qilish addiktiv xulqning oldini olishda samarali vositalar hisoblanadi. Shuningdek, psixologik xizmatlarning takomillashtirilishi, ijtimoiy tarmoqlarda sog‘lom odatlarni ommalashtirish va zararli odatlarning xavfini yoritishga qaratilgan dasturlar bu boradagi sa‘y-harakatlarni kuchaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, addiktiv xulqning oldini olish uchun oila, ta‘lim muassasalari va jamiyat tomonidan kompleks va uzviy choralar ko‘rilishi lozim. Bu nafaqat o‘smirlarning psixologik va ijtimoiy salomatligini yaxshilashga, balki ularning sog‘lom va muvaffaqiyatli shaxs bo‘lib yetishishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M.(2017).Tanqidiy tahlil, qat‘iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. T.: O‘zbekiston,104 .
2. Буриева М.Р.(1987).Изучение плодовитости женщин в узбекских семьях. М.: Мысль, 142.
3. Гофман А.Г.(2003).Клиническая наркология. – М.:МИКЛОШ,215.
4. Enciclopedia of Drug, Alcohol and Addictive behavior (2001) / Chief editor Rosalyn Carson De-Witt / Volume 1. Duhram. North Carolina,275.